

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

FAKULTET ZA ODGOJNE I OBRAZOVNE ZNANOSTI

Jasmina Vukičević

JEZIK U KONTEKSTU INKLUZIJE MIGRANATA

DIPLOMSKI RAD

Osijek, 2019.

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
UČITELJSKI FAKULTET

Diplomski sveučilišni studij ranoga i predškolskog odgoja i obrazovanja

JEZIK U KONTEKSTU INKLUZIJE MIGRANATA

DIPLOMSKI RAD

Predmet: Jezično kulturna baština

Mentor: Emina Berbić Kolar, izv.prof.dr.sc

Student: Jasmina Vukičević

Matični broj: 49952959768

Modul: B-Ekologija i nacionalna baština

Osijek
listopad, 2019.

SAŽETAK

Aktualizacija pitanja multikulturalnosti i suživota s kojima se sve češće susrećemo čitajući brojne statistike i izvješća o izbjeglicama, azilantima i tražiteljima azila u Republici Hrvatskoj, obvezuje na brigu i postavljanje pitanja njihovoj integraciji u društvo. Jedan od najvažnijih elemenata u procesu prilagodbe na novu kulturu svakako je pitanje učenja jezika i nastavka obrazovanja. To se pitanje posebno odnosi na one najranjivije skupine, a to su djeca, -kojima smo dužni omogućiti, uz socijalnu integraciju, da što brže i sa što manje napora ovladaju hrvatskim jezikom kako bi mogli pratiti nastavu, družiti se i razvijati samostalnost u našoj zemlji.

U ovom radu istražujemo pitanje dvojezičnosti, prava na obrazovanje i motivaciju za učenje hrvatskog kao drugog jezika, i to prvenstveno kroz razgovor sa sudionicima odgojno obrazovnog procesa, koji su svoja iskustva stjecali izravnim radom upravo sa djecom u procesu učenja jezika i prilagodbe na novo okruženje i kulturu.

SUMMARY

Reading about numerous statistics and reports about refugees and azylants in Croatia often brings forward the the theme of multy-culturality, co-existence and their integration into society. Language and continuing education are definitely one of the crucial elements in the process of adjustment to new culture, as it affects children - the most vulnerable group, who are in need of mastering the language in order to learn, associate with their peers and integrate socially.

This work explores question of bilinguality, education rights and motivation of learning Croatian as a second language, primarily through convesration with participants in educational process who have gathered their experience in work with children who are currently going through learning the language and adjusting to new culture.

Ključne riječi: hrvatski jezik, učenje, dvojezičnost, djeca, azilanti, obrazovanje, prava

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
1.1. Migranti.....	2
2. PRAVO NA OBRAZOVANJE	6
3. UČENJE HRVATSKOG KAO DRUGOG JEZIKA.....	8
3.1. Učenje hrvatskog jezika u skupinama dječjih vrtića.....	8
3.2. Uloga dobi	9
3.3. Što je dvojezičnost	10
3.3.1. Načini učenja drugog jezika	11
3.3.2. Eksplicitno i implicitno poučavanje jezika.....	12
3.3.3. Motivacija za učenje drugog jezika	13
3.3.4. Okruženje za učenje jezika.....	13
3.3.5. Kako pomoći inojezičnom djetetu	15
3.3.6. Inojezične igre i aktivnosti.....	17
4. EMPIRIJSKO ISTRAŽIVANJE.....	19
4.1. Intervju s A. M. djelatnicom i volonterkom „Are you Syrious“ centra.....	19
4.2. Intervju s logopedinjom S. V. D. V. Tratinčica	25
4.3. Primjer dobre prakse	26
5. ZAKLJUČAK	35
6. LITERATURA	36

1. UVOD

U današnje je vrijeme Republika Hrvatska sve češće mjesto susreta različitih kultura, stoga se nameće pitanje učenja hrvatskog jezika kao drugog, stranog, jezika. S obzirom na iseljeničku prošlost naše zemlje, koja se do sada nije suočavala sa priljevima ljudi drugih kultura i jezika, potrebno je istražiti koliko je odgojno obrazovni sustav naše države spreman odgovoriti na taj izazov?

„U Republici Hrvatskoj unazad pet godina svakodnevno smo svjedoci većeg obujma migracijskih kretanja, koje se najčešće odvijaju zbog potrage za sigurnijim i kvalitetnijim načinom života. Pojam migracije je širok pojam koji se odnosi na ljude koji zbog određenih razloga odlaze u stranu zemlju vođeni mnogim razlozima i tamo ostaju određeno vrijeme. (UNHCR) Hrvatska kao i ostale članice Europske unije ima obvezu migrantima omogućiti zajamčena prava te uspostavljanje budućeg suživota pa se inkluzija migranata treba odvijati sukladno pozitivnim propisima države,, (Brebrić Kolar, Gligorić, 2018). U Republici Hrvatskoj prava su najvećim dijelom propisana Zakonom o međunarodnoj i privremenoj zaštiti (NN 70/15). Naravno, prava (i) migranata proizlaze i iz Opće deklaracija o ljudskim pravima (1948) te iz Konvencije o pravima djeteta (Ujedinjene nacije, 1989), kada su u pitanju prava djece migranata. (Brebrić Kolar, Gligorić, 2018).

U ovom radu posebno su obrađena područja vezana uz odgoj i obrazovanje djece migranata koji su u Republici Hrvatskoj u statusu izbjeglica, azilanata ili stranaca pod supsidijarnom zaštitom. Ponajviše se spominju djeca koja su prošla Balkansku rutu sa svojim roditeljima i trenutno se nalaze u gradu Zagrebu (prihvatilištu hotela Porin), u iščekivanju azila ili im je on već odobren. Kada govorimo o takvoj djeci, često spominjemo i pojam ranjive skupine koji podrazumijeva pripadanje skupini djece za koju postoji velika vjerojatnost da će im prava biti ugrožena, primjerice da će živjeti ispod prosjeka blagostanja društva u kojem žive ili da će doživjeti negativne ishode u većem postotku nego njihovi vršnjaci koji pripadaju nekim drugim skupinama. Mogući negativni ishodi često su primjerice zakašnjeni razvoj predčitačkih vještina, rani završetak obrazovanja, neuspjeh u odgojno obrazovnom sustavu, neuhranjenost i niz drugih prema Brajković, (2016). Stoga je jako bitno obratiti pozornost na njihova prava, a jedno od ključnih za njihov razvoj je pravo na obrazovanje, koje uvelike utječe na razvoj njih kao osoba, ali i društva u cjelini. Kako je objašnjeno u uvodu Zbornika radova znanstvenih konferencija učiteljskog fakulteta na Mađarskom nastavnom jeziku, već se desetljećima

konstatira zapostavljenost odgojne uloge škole na svim razinama, a odgoj i obrazovanje jedno su od temeljnih uporišta svakog društva, gdje su znanje i informacije osnovni resursi svakog razvoja i napredaka. Jedan od presudnih čimbenika za redovito uključivanje ranjivih skupina u odgojno obrazovni sustav svakako je jezik, jer je on kako navodi Berbić Kolar i Gligorić (2018) sredstvo sporazumijevanja, ali i nikako zanemariva komponenta identiteta, pokazuje se kao jedan od presudnih čimbenika u uključivanju migranata u zajednicu, posebice uzmu li se u obzir (lingvističke) relativističke teze o odnosu jezika i mišljenja.

„Nezanemarivu ulogu u uključivanju migranata u društvo ima i orijentiranost zemlje kao imigracijske ili emigracijske, jer sustavi u zemljama koje su tradicionalno useljeničke oblikovani su sukladno potrebama useljenika, a Republika Hrvatska do sad je bila tradicionalno iseljenička zemlja, tako možemo reći da tek razvija svoja iskustva i inkluzivne mehanizme.“ (Berbić Kolar, Gligorić, 2018). Kako bi učenje drugog jezika za djecu ranjivih skupina trebalo izgledati? Kako su oni uključeni u odgojno obrazovni rad? Na koje načine su učili jezik? Koliki je to izazov za odgojitelja? obradila sam u sljedećim poglavljima. Provela sam intervju sa djelatnicima nadležnih ustanova za pomoć izbjeglicama kao što su udruga Are you syrius?, ravnateljicom dječjeg vrtića „Tratinčica“, stručnim timom i odgojiteljima koji su radili sa djecom migrantima. Intervjui su napravljeni u svrhu uvida u provedbu odgojno obrazovnog procesa sa djecom migrantima, sa naglaskom na učenje jezika spomenute djece migranata.

1.1. Migranti

Migranti i izbjeglice često putuju na isti način, ali migranti napuštaju zemlju iz razloga koji nisu povezani s progonom. Oni možda žele studirati u inozemstvu, ujediniti se sa svojom obitelji ili poboljšati svoje buduće ekonomske perspektive. Migrant nastavlja uživati zaštitu svoje vlade čak i kada je u inozemstvu. Izbjeglice moraju napustiti svoju zemlju zbog straha za vlastiti život ili slobodu.

Izbjeglice i migranti bitno se razlikuju, i kao takvi, u suvremenom međunarodnom pravu različito se tretiraju, iako često putuju na isti način. Migranti se, posebice ekonomski migranti, sami *odlučuju* na odlazak kako bi sebi i svojoj obitelji osigurali bolje životne uvjete. Izbjeglice *moraju* otići ako žele spasiti život ili sačuvati svoju slobodu (Predstavništvo UNHCR-a u Republici Hrvatskoj, 2008 str. 9)

Migranti koji su tijekom migrantske krize 2015. i 2016. došli u europske zemlje (te nastavljaju dolaziti i u 2017.) rješavanjem svojega pravnoga statusa u određenoj državi postaju obvezom sustava. Pritom se prije svega misli na činjenicu da je migrante potrebno (što je više moguće i na svim razinama) uključiti u društvo u koje dolaze.

Migranti - širok pojam koji uključuje većinu ljudi koji odlaze u stranu zemlju vođeni mnogim razlozima i tamo ostaju određeno vrijeme (obično najmanje jednu godinu, što isključuje kratke posjete turista, poslovnih putovanja i slično). Razlikuje se od pojma imigrant koji označava nekoga tko dobije trajno nastanjenje u zemlji koja nije njegova prvobitna domovina. (Predstavništvo UNHCR-a u Republici Hrvatskoj, 2008: 9)

Izbjeglice - osobe koje se nalaze izvan zemlje svog državljanstva, uslijed osnovanog osnovanog straha od proganjanja zbog svoje rase, vjere, nacionalnosti, pripadnosti određenoj društvenoj skupini ili zbog političkog mišljenja, ne može ili zbog tog straha ne želi prihvatiti zaštitu dotične zemlje ili osoba bez državljanstva koja se zbog gore navedenih okolnosti nalazi izvan zemlje prethodnog uobičajenog boravišta, a koja se ne može ili zbog straha ne želi vratiti u nju. (Konvencija i protokol o statusu izbjeglica, 1951)

Tražitelj azila - je osoba koja je podnijela zahtjev za priznavanje izbjegličkog statusa i koja čeka da se ovaj status prihvati ili odbaci. Ova definicija ne podrazumijeva ni jednu moguću odluku – ona samo opisuje činjenicu da je osoba podnijela zahtjev. Nekim će se tražiteljima azila priznati izbjeglički status a nekima neće.

Azilanti - su izbjeglice u smislu Konvencije o statusu izbjeglica iz 1951. godine kojima je priznat azil (Zakon o međunarodnoj i privremenoj zaštiti, 2015)

Stranac pod supsidijarnom zaštitom - je državljanin treće zemlje ili osoba bez državljanstva kojoj je priznata supsidijarna zaštita (Zakon o međunarodnoj i privremenoj zaštiti, 2015)

Azilanti - U Republici Hrvatskoj strancu se može odobriti azil ili supsidijarna zaštita sukladno Zakonu o međunarodnoj i privremenoj zaštiti. Azil će se odobriti strancu koji se ne nalazi u zemlji svog državljanstva ili osobi bez državljanstva koja se nalazi izvan zemlje uobičajenog boravišta, a koja se zbog osnovanog straha od proganjanja zbog svoje rase, vjere, nacionalnosti, pripadnosti određenoj društvenoj skupini ili političkog mišljenja ne može ili se zbog straha ne želi staviti pod zaštitu te zemlje. Supsidijarna zaštita odobrit će se strancu koji ne ispunjava uvjete za odobrenje azila, a za kojeg postoje opravdani razlozi koji ukazuju da će se, ako se vrati u zemlju podrijetla, suočiti sa stvarnim rizikom trpljenja ozbiljne nepravde i koji nije u

možnosti ili se zbog takvog rizika ne želi staviti pod zaštitu te zemlje. Ukoliko tražitelju azila bude odobren azil ili supsidijarna zaštita službenici za integraciju Ministarstva unutarnjih poslova upoznat će ga s njegovim pravima i obvezama te će mu pomoći prilikom ostvarivanja tih prava. Osim navedenog, prilikom uručenja rješenja o odobravanju zaštite stranac će dobiti Vodič kroz integraciju – Osnovne informacije za integraciju stranaca u hrvatsko društvo. Analizom se odluka i odredaba pravilnika ustvrđuje da se postojeća hrvatska pravna regulativa u kontekstu artikuliranja prava može smatrati zadovoljavajućom. (Vodič kroz integraciju, 2019)

AZILANT I STRANAC POD SUPSIDIJARNOM ZAŠTITOM IMAJU PRAVO NA:

1. boravak u Republici Hrvatskoj
2. smještaj
3. rad
4. zdravstvenu zaštitu
5. obrazovanje
6. slobodu vjeroispovijesti
7. besplatnu pravnu pomoć
8. socijalnu skrb
9. spajanje obitelji
10. pomoć pri integraciji u društvo
11. vlasništvo nekretnine sukladno Konvenciji iz 1951.
12. stjecanje hrvatskog državljanstva sukladno propisima koji reguliraju stjecanje državljanstva. (Vodič kroz integraciju, 2019:28)

Inkluzija migranata treba se odvijati sukladno pozitivnim propisima države primateljice i međunarodnome pravu. Na taj se način migrantima omogućuje konzumiranje zajamčenih prava te uspostavljanje temelja budućega suživota. U Republici Hrvatskoj prava su najvećim dijelom propisana Zakonom o međunarodnoj i privremenoj zaštiti (NN 70/15). Naravno, prava (i) migranata proizlaze i iz Opće deklaracije o ljudskim pravima (1948) te iz Konvencije o pravima djeteta (Ujedinjene nacije, 1989), kada su u pitanju prava djece migranata. Osim toga, ono što je posebice značajno u kontekstu ovoga rada, tražitelji azila imaju prava (i obveze) propisane Pravilnikom o načinu provođenja programa i provjeri znanja tražitelja azila,

azilanata, stranaca pod privremenom zaštitom i stranaca pod supsidijarnom zaštitom radi pristupa obrazovnome sustavu Republike Hrvatske (NN 89/08), Odlukom o Nastavnome planu i programu hrvatskoga jezika za tražitelje azila, azilante i strance pod supsidijarnom zaštitom starije od 15 godina radi pristupa srednjoškolskom obrazovnom sustavu i sustavu obrazovanja odraslih (NN 100/12), Pravilnikom o provođenju pripreme i dopunske nastave za učenike koji ne znaju ili nedostatno znaju hrvatski jezik i nastave materinskoga jezika i kulture države podrijetla učenika (NN 15/13), Odlukom o Programu učenja hrvatskoga jezika, povijesti i kulture za azilante i strance pod supsidijarnom zaštitom radi uključivanja u hrvatsko društvo (NN 154/14). Navedenim se pravilnicima i odlukama reguliraju jezična prava migranata o kojima govore i Berbić Kolar i Gligorić (Brebrić Kolar, Gligorić, 2018:149)

2. PRAVO NA OBRAZOVANJE

Kao što je već spomenuto Republika Hrvatska, kao potpisnica UN-ove konvencije o pravima djeteta iz 1989. godine obvezala se na pružanje odgovarajućeg besplatnog obrazovanja, a obvezno obrazovanje podrazumijeva i „godinu prije polaska u školu“ za svu djecu u Republici Hrvatskoj. Lizačić, Mesnik (2016), 18-19

Sustav obrazovanja u Republici Hrvatskoj obuhvaća:

1. Predškolski odgoj - obuhvaća odgoj, naobrazbu i skrb o djeci predškolske dobi, a ostvaruje se programima odgoja, naobrazbe, zdravstvene zaštite, prehrane i socijalne skrbi za djecu od šest mjeseci do polaska u školu.

2. Osnovno obrazovanje - počinje upisom u prvi razred osnovne škole, obvezno je za svu djecu, u pravilu od šeste do petnaeste godine života. To se odnosi na svu djecu koja imaju boravište u Republici Hrvatskoj bez obzira na njihovo državljanstvo.

3. Srednje obrazovanje - omogućava svakome da pod jednakim uvjetima i prema njegovim sposobnostima, nakon završetka osnovnog školovanja, omogućava stjecanje znanja i sposobnosti za rad i nastavak školovanja. Srednja škola traje od jedne do pet godina, ovisno o vrsti obrazovanja (strukovna škola, gimnazija ili umjetnička škola), a završava polaganjem državne mature (gimnazije) ili izradom i obranom završnog rada (strukovne i umjetničke škole). Za srednjoškolce postoji mogućnost boravka u đačkim domovima. Srednjoškolske ustanove su: srednje škole i učenički domovi.

4. Visoka naobrazba

5. Obrazovanje odraslih

Odgojno-obrazovni rad dječji vrtići i školske ustanove provode na hrvatskom jeziku i latiničnom pismu, tako da je za uspješno uključivanje djeteta u isti potrebno prvenstveno provjeriti koliko su djeca upoznata sa jezikom i pismom naše države. Na temelju uvida u poznavanje jezika donosi se odluka o njegovu uključivanju i daljnjem obrazovanju unutar sustava (hoće li učenik biti uključen u pohađanje odgovarajućeg ili približno odgovarajućeg razreda), te se vodi briga o tome da ustanova u koju se uključuje bude najbliža mjestu u kojem dijete boravi. Također je važno napomenuti kako se glavni naglasak u cjelokupnom odgojno-obrazovnom radu stavlja na socijalizaciju i učenje jezika, a ne vrednovanje ocjenama.

Posebnu pomoć škole su dužne pružiti:

- djeci ranjivih skupina (azilanti, stranci pod supsidijarnom zaštitom)
- djeci državljana Republike Hrvatske koji se vraćaju iz inozemstva i započinju, odnosno nastavljaju obrazovanje u Republici Hrvatskoj, a nedostatno poznaju hrvatski jezik
- djeci koja imaju boravak na području Republike Hrvatske, a članovi su obitelji radnika koji je državljanin države članice Europske unije te obavlja ili je obavljao samostalnu djelatnost, odnosno koji je zaposlen ili je bio zaposlen na području Republike Hrvatske. (Vodič kroz integraciju, 2019: 52-53)

Radi učinkovite integracije učenika škola organizira individualne i skupne oblike neposrednog odgojno-obrazovnog rada kojima se tim učenicima omogućuje učinkovito svladavanje hrvatskoga jezika i nadoknađuje nedovoljno znanje u pojedinim nastavnim predmetima. U Hrvatskoj su škole djeci izbjeglicama i djeci koja ne znaju ili nedovoljno poznaju hrvatski jezik obavezne organizirati pripremnu nastavu iz hrvatskog jezika u minimalnom trajanju od 70 sati, dopunsku nastavu iz pojedinih predmeta te omogućiti paralelno pohađanje dijela redovite nastave u školi. Tečajeve hrvatskog jezika namijenjene djeci provode i organizacije civilnog društva (Centar za mirovne studije, Are You Syrious i dr.) čiji su kontakti navedeni u listi kontakata organizacija civilnog društva. (Vodič kroz integraciju, 2019: 52-53)

3. UČENJE HRVATSKOG KAO DRUGOG JEZIKA

Cilj svake zemlje potpisnice UN-ove konvencije o pravima djece je omogućiti migrantima da razviju svoj puni potencijal i doprinesu zajednici, a jedan od glavnih preduvjeta za to je svakako dobro poznavanje jezika zemlje u kojoj borave. Posebnu brigu, pažnju i razumijevanje, potrebno je pružiti djeci koja spadaju u takozvanu ranjivu skupinu zbog okolnosti u kojima trenutno žive i proživljenog stresa. Najčešće je njihov stres prouzrokovan raznim traumatičnim pred i post migracijskim iskustvima (politički progoni, smrt, nasilje, mučenje, razdvojenost od bliskih osoba, glad, bolest tijekom teškog putovanja, iscrpljenost itd.), a logično je da svi navedeni čimbenici uzrokuju ozbiljne traume koje između ostalog ometaju proces učenja jezika. Jednako je bitno spomenuti još jedan ometajući faktor u odgoju i obrazovanju djece migranata, a to je da je njihovo obrazovanje u brojnim slučajevima moralo biti prekinuto zbog političkih i ekonomskih nestabilnosti i progona. Za djecu ranjivih skupina iznimno je važno da što brže i sa što manje napora ovladaju jezikom kako bi njihova socijalna i obrazovna integracija bila što uspješnija; da što prije mogu pratiti nastavu, sklapati prijateljstva, te razvijati samostalnost kretanja i življenja u državi. Tako možemo reći da učenje hrvatskog jezika dolaskom djece ranjivih skupina u dječji vrtić ili školu za dijete postaje poteškoća koju mora savladati, a za odgojitelja novi profesionalni izazov; olakšati mu učenje i socijalizaciju u što većoj mjeri tako da ju dijete ne osjeti kao teškoću nego zabavu i igru. Pri tome moramo paziti da se učenje hrvatskog jezika ne svodi samo na puklo poučavanje na satovima učenja hrvatskog jezika, nego da se implementira u cijeli odgojno obrazovni rad i da sve aktivnosti budu popraćene učenjem hrvatskog jezika.

3.1. Učenje hrvatskog jezika u skupinama dječjih vrtića

Inojezično dijete je izraz za dijete koji se uvriježio u hrvatski jezik kao još jedan u nizu izraza za dijete kojemu hrvatski nije materinji jezik, tj. za dijete koje nije izvorni govornik ili uopće ne poznaje jezik. Budući da je glavni cilj da se dijete uklopi i socijalizira u skupinu kao i sva ostala djeca za njega jako bitnu ako ne i ključnu ulogu posebno u prvim danima ima odgojitelj. On je posrednik između njega i druge djece, njega i prostora u kojem će boraviti i dužan je stvoriti što ugodniju atmosferu, da dijete sa što manje stresa upozna prostor, prijatelje, način rada, ritam dana, hranu, itd. Kao i u svim dijelovima odgojno obrazovnog rada bitna je kvalitetna priprema. U ovom slučaju priprema prostora i igračaka i nije toliko bitna, koliko je bitno pripremiti i educirati djecu na dolazak inojezičnog djeteta u skupinu.

Djeci ranjivih skupina škole i dječji vrtići su dužni pružiti pomoć učenja hrvatskog jezika. Cilj predškolskog sustava je da se dijete koje nije izvorni govornik ili uopće ne poznaje jezik, uklopi i socijalizira u skupinu kao i sva ostala djeca. Takvo dijete nazivamo inojezičnim djetetom, a za njega jako bitnu ulogu u učenju i poučavanju jezika ima odgojitelj, koji ima zadaću brinuti se da komunikacija u skupini bude što kvalitetnija i poticajnija.

Hrvatski je jezik službeni jezik u Republici Hrvatskoj te je većini građana, kako odraslima tako i djeci, ujedno i materinski jezik. No, nije svima. Za djecu tražitelja međunarodne zaštite i azilanata i njihovu obrazovnu, ali i socijalnu integraciju, iznimno je važno da što brže i sa što manje napora ovladaju hrvatskim jezikom toliko da mogu pratiti nastavu, stvarati nova prijateljstva i razvijati samostalnost kretanja i življenja u novoj državi. Djetetu koje nije usvojilo hrvatski jezik u dovoljnoj mjeri, bit će pretežak sadržaj koji treba svladati, udžbenici će mu biti teško upotrebljivi, učenje sporo i teško, zbog čega ni njegova postignuća neće biti maksimalna. No, nepoznavanje hrvatskog jezika nije djetetova teškoća, nego izazov za učitelje i odgojno-obrazovni sustav. Kako bi dijete usvojilo službeni jezik, nije dovoljno hrvatski jezik učiti samo na satovima hrvatskog jezika, pripremnoj ili dopunskoj nastavi hrvatskog jezika – što se posebno odnosi na školu – već je potrebno da svi odgojno-obrazovni djelatnici planiraju poučavanje koje će istovremeno djeci kojoj hrvatski nije prvi jezik omogućiti usvajanje i jezika i sadržaja predmetnih. (Poučavanje djece kojoj hrvatski nije prvi jezik, 2019:5)

3.2. Uloga dobi

Uloga dobi – jezik se različito uči u djetinjstvu, mladosti i odrasloj dobi. U ranome se djetinjstvu jezik može naučiti do razine koja je podjednaka razini izvornoga govornika, jasno uz određene okolnosti. Za djecu koja su ga učila do sedme godine može se sa sigurnošću predvidjeti da će izvorno ovladati izgovorom, dok se za one koji su strani jezik počeli učiti poslije četrnaeste-petnaeste može prilično sigurno predvidjeti da neće imati izvornu fonologiju. Za one koji ga počinju učiti između sedme i četrnaeste ishod može biti vrlo različit: neki će imati izvorni, a drugi neizvorni izgovor, odnosno fonologiju. Razlog zašto je poslije teže savršeno naučiti (novi) jezik nego u ranom djetinjstvu ne proizlazi iz toga što bi stariji bili manje sposobni, nadareni, voljni itd., nego zato što se mozak pokušava što više poslužiti već naučenim. Kad mu god to bar donekle uspije, ne trudi se proniknuti u sve potankosti novoga. Tako će Hrvati njemačkom u učenju jednostavno prepoznati, dakle »čuti«, a onda i izgovoriti kao hrvatsko h jer zbog izgovorne razlike neće imati neprilika u razlikovanju značenja pa najčešće nisu ni svjesni da govore glas koji nije njemački. Za ostale jezične razine nije

jednostavno predvidjeti kakav će ishod biti u ovladavanju drugim jezikom. Ostalo – Osim materinskoga jezika na ovladavanje inim jezikom utječu i ostali ini jezici kojima pojedinac vlada, njegovo općenito jezično iskustvo i iskustvo učenja jezika, stupanj jezičnoga znanja i vještina, svrha učenja, motivacija i stavovi prema inomu jeziku, okolnosti i način. Općenito se može reći da u usvajanju drugoga jezika veliku ulogu ima jezično iskustvo pojedinca ili skupine u spoju s unutarnjim obilježjima. Vrlo je važna izloženost inome jeziku, dakle iskustvo sporazumijevanja, iako se do određenoga stupnja jezik može naučiti i bez izravnoga sporazumijevanja. Pojam iskustvo odnosi se na količinu i kvalitetu dodira s ciljanim jezikom i njegovim govornicima. (Inojezični učenik u okruženju hrvatskoga jezika, 2012:32)

3.3. Što je dvojezičnost

Dvojezičnost je sposobnost pojedinca, grupe ili naroda da se služi sa dva jezika. Dijeli se na ranu i kasnu dvojezičnost, te simetričnu i asimetričnu dvojezičnost.

„Rana dvojezičnost je usvajanje dva jezika do četvrte godine djetetova života, a kasna dvojezičnost je usvajanje jezika poslije četvrte godine. Dob u učenju jezika ima jako bitnu ulogu jer se jezik u djetinjstvu, mladosti i odrasloj dobi uči na različite načine. Ukoliko dijete nauči oba jezika u ranoj dobi, vrlo je vjerojatno da će i drugim jezikom ovladati do razine izvornog govornika, a djeca koja drugi jezik savladaju do sedme godine najčešće ovladaju i izvornim izgovorom dok je se za ostale može prilično sigurno predvidjeti da neće imati izvornu fonologiju. No bitno je napomenuti da na fonologiju velik utjecaj imaju i okolnosti u kojima dijete uči drugi jezik.“ (Inojezični učenik u okruženju hrvatskoga jezika, 2012). Razlog zašto je poslije teže savršeno naučiti (novi) jezik nego u ranom djetinjstvu ne proizlazi iz toga što bi stariji bili manje sposobni, nadareni, voljni itd., nego zato što se mozak pokušava što više poslužiti već naučenim. Kad mu god to bar donekle uspije, ne trudi se proniknuti u sve potankosti novoga. Tako će Hrvati njemačkom u učenju jednostavno prepoznati, dakle »čuti«, a onda i izgovoriti kao hrvatsko h jer zbog izgovorne razlike neće imati neprilika u razlikovanju značenja pa najčešće nisu ni svjesni da govore glas koji nije njemački. Za ostale jezične razine nije jednostavno predvidjeti kakav će ishod biti u ovladavanju drugim jezikom.

Simetrična dvojezičnost je podjednako poznavanje oba jezika, a asimetričnom dvojezičnosti se smatra bolje poznavanje jednog jezika od drugog. Poznavanje tj. usvajanje drugog jezika ovisi o tome koliko je dijete izloženo tj. kolika je količina i kvaliteta dodira s drugim jezikom i njegovim izvornim govornicima (iskustvo govorenja). Tako možemo zaključiti da ako je dijete istovremeno izloženo dvama jezicima u ranoj dobi, to će povećati njegovu motivaciju za učenje

i vjerojatno će ovladati oba jezicima, ali je vrlo vjerojatno da se sa oba neće koristiti na isti način, nego će jedan od jezika vjerojatno bolje upotrebljavati, a drugi možda bolje razumjeti. Vjeruje se da ukoliko se drugi jezik predstavi djetetu u vrijeme dok prvi jezik nije potpuno usvojen tj. u vrijeme dok dijete njime nije potpuno ovladalo, razvoj tog prvog jezika može biti usporen čak i regresivan, prema Inojezični učenik u okruženju hrvatskoga jezika (2012.) U svako slučaju ako se roditelji dovoljno bave djetetom i ako ono nema dodatnih smetnji, rano uvođenje drugog jezika ne mora stvarati veće poteškoće. Takva situacija kod djeteta djeluje stimulatивно na sposobnost učenja stranog jezika. Međutim kod djeteta čak i s blažim govorno jezičnim teškoćama ili kod djeteta kojemu se u doba govornog razvoja ne posvećuje dovoljno vremena i pažnje, naročito se pod tim misli na pedagoški zapuštenu djecu, dvojezičnost predstavlja dodatnu teškoću u usvajanju govora. Daljnji govorni razvoj takve djece bit će usporen i siromašan, a takva djeca neće naučiti niti jedan od dvaju jezika. Govoreći jednim jezikom, ona će u svoje iskaze unositi riječi iz onog drugoga, a neće biti sigurna ni u uporabi gramatičkih oblika. Ta će nesigurnost i zbrka doći posebno do izražaja u izgovoru glasova što će dovesti do zabuna u izgovoru sličnih glasova dvaju jezika.

DRUGI JEZIK

Pojmom drugi jezik označavaju se različite stvari:

1. U širem značenju odnosi se na bilo koji jezik koji nam nije materinski, a koji poznajemo (za to u hrvatskome imamo i pojam strani jezik);
2. Odnosi se na onaj jezik koji smo naučili nakon prvoga;
3. Onaj jezik koji se u određenome društvu ili zajednici rabi kao još jedno sredstvo sporazumijevanja. (Poučavanje djece kojoj hrvatski nije prvi jezik, 2019:6)

3.3.1. Načini učenja drugog jezika

Prije se smatralo da je eksplicitni način poučavanja jezika jedini i najbolji način za učenje i da je to posao učitelja i odgojitelja, ali samo iskustvo u radu s djecom pokazuje kako je puno bolji, brži i kvalitetniji način učenja jezika prvenstveno interakcija sa ljudima i djecom koji izvorno govore drugi jezik. Stoga je važnost integracije u svakodnevne aktivnosti (igra i učenje) neupitna za djecu koja dolaze s drugog govornog područja, no nužno je i voditi brigu o tome da pristup učenju bude usklađen s razinom znanja jezika djeteta koje je integrirano u skupinu

ili razred, a to je zadaća odgojitelj i učitelja da dobrim i kvalitetnim promišljanjem osigura uvjete u kojima će poticati cjelokupni razvoj djeteta i poučavati ga hrvatskom jeziku. Poučavanje djece kojoj hrvatski nije prvi jezik (2019)

„Učenje drugog jezika temelji se na prethodnim iskustvima i znanjima – Djeca koja uče drugi jezik dolaze u dječji vrtić/školu znajući što jezik jest i kako ga koristiti za komunikaciju. U uspješnim programima poučavanja drugoga jezika djecu se ohrabruje da koriste prvi, tzv. materinski jezik, kako bi i dalje razvijali razumijevanje pojmova, ali i zbog psiholoških razloga i razvoja pozitivnog identiteta djeteta. To se ostvaruje tako da se roditelje i članove obitelji ohrabruje da čitaju s djecom, pričaju im priče i razgovaraju s djecom na prvom jeziku.“ (Poučavanje djece kojoj hrvatski nije prvi jezik, 2019 str.10)

3.3.2. Eksplicitno i implicitno poučavanje jezika

Eksplicitno poučavanje jezika model je poučavanja jezika usmjeren na sustavno poučavanje strukture i primjene jezika (rječnik, gramatika, izgovor, fluentnost). Uz to, eksplicitno poučavanje jezika uključuje i eksplicitno učenje gramatičkih pravila (npr. 'Perfekt se tvori od...').

Implicitno poučavanje jezika model je koji se temelji na poučavanju jezika koji je ugrađen u svakodnevne aktivnosti i poučavanje u dječjem vrtiću i školi. Očekuje se da će djeca učiti govoriti, čitati i pisati na hrvatskom jeziku dok su izložena bilo kojem iskustvu na tom jeziku. Implicitno poučavanje jezika ne uključuje deklarativno znanje o gramatičkim pravilima jezičnih struktura, već uporabu tih struktura.

Stručnjaci se slažu da je za učenike drugog jezika neophodno i eksplicitno i implicitno učenje i da ih je važno promatrati kao komplementarna učenja.

Prema brošuri (Poučavanje djece kojoj hrvatski nije prvi jezik, 2019) dijete prvo usvaja jezične vještine potrebne za interpersonalnu komunikaciju. U novom okruženju kroz suradničke aktivnosti primorano je koristiti jezik, razgovarati, družiti se s drugom djecom, igrati se i šaliti, a tu vrstu usvojenosti jezika nazivamo „jezik za preživljavanje“ ili „jezik igrališta“ jer djeci omogućuje interakciju sa drugom djecom i odraslima i na taj način djeca usvajaju jezik koji im je potreban za svakodnevnu komunikaciju. No ta vrsta usvojenosti jezika definitivno nije dovoljna kada govorimo o usvajanju akademskih sadržaja i stvaranju novih znanja iz pojedinih

specifičnih područja (priroda i društvo, matematika..), tada trebamo govoriti o usvajanju „kognitivno- akademskog jezika“.

„Kognitivno – akademski jezik“ počinje se razvijati nakon komunikacijskog jezika, i za njega govorimo da je specifičan jezik koji nam je potreban za usvajanje i savladavanje sadržaja koje poučavamo, npr. „više za“, „dva puta veći“.. (učenje matematičkih pojmova) (Poučavanje djece kojoj hrvatski nije prvi jezik, 2019)

3.3.3. Motivacija za učenje drugog jezika

Motivacija je jedan od ključnih čimbenika u učenju jezika, pogotovo kada govorimo o djeci jer ona na početku mogu biti manje motivirana za učenje kada znaju da u obiteljskom okruženju mogu komunicirati na „svom“ jeziku. Zato ih je potrebno često poticati, pohvaljivati i nagrađivati za svaki napor i trud, a izbjegavati ispravljanje i spriječiti ismijavanje od strane vršnjaka. Potrebno je da odgojitelj bude dobar model ne samo u govorenju, nego da djetetu na dobar način približi i ostale govorne vrednote jezika kao što su: intonacija, neverbalni znakovi, pauza za nastavak razgovora i ostalih vještina koje se stječu isključivo tijekom socijalnih interakcija djeteta sa drugim govornicima drugog jezika. Još jedan od faktora motivacije je i funkcionalno – smisleno okruženje jer se učenje jezika odvija u svim aktivnostima u koje je dijete uključeno tako da je potrebno osmisliti bogate sadržaje kako bi potaknuli dijete na što više igre i interakcije s drugima i pri tome mu je bitno razvijati osjećaj povjerenja i pokazivati strpljivost za njegovo eksperimentiranje s jezikom. Suprotan pristup kao što je puko poučavanje i često ispravljanje vjerojatno će rezultirati smanjenom motivacijom i samopouzdanjem da govori drugim jezikom, a ponekad i odustajanjem. Opuštenost i učenje bez pritiska je najbolji put u učenju jezika, pa nam se stoga ponekad čini da su predškolska djeca razvojno spremnija za učenje od školske djece, ali možemo zaključiti da je razlog za to što su ona manje opterećena time koliko i kad će naučiti jezik, točnije nisu pod pritiskom, a poznato je da učenje pod prisilom i pritiskom ne daje najbolje rezultate i nije ugodno. (Poučavanje djece kojoj hrvatski nije prvi jezik, 2019)

3.3.4. Okruženje za učenje jezika

Sva djeca svijeta imaju potrebu za igrom, tako da je djecu u skupini potrebno pripremiti da dolaze djeca koja možda neće razumjeti ili će se s njima teže sporazumijevati jer govore drugim jezikom, ali jezik ne bi trebao biti prepreka u zajedničkim aktivnostima i igri, te kako i ova djeca vjerojatno vole lego kockice, memorijske kartice, slagalice i sl. Stoga je bitno prilikom

organizacije prostora djetetu osigurati mjesto i vrijeme za igru koja će u sebi sadržavati i elemente neposrednog usvajanja jezičnih sadržaja i poticati komunikacijske situacije. Potrebno je bogatiti prostor vizualnim oblicima komunikacije (sličice, slike, crteži, interaktivni plakati...) jer dijete bolje razumije ono što vidi nego ono što čuje. Budući da je vizualna komunikacija jasnija obično u većoj mjeri motivira dijete. Korištenjem tog sustava oni vide „komunikaciju na djelu“ i što komunikacija uopće jest. No potrebno se odmaknuti korak dalje od standardne ponude kao što su slike, domino ili karte, jer je iskustvo prakse dječjih vrtića pokazalo da djeca na taj način ne usvajaju pojmove do kraja nego ih samo uče imenovati, stoga ih treba poticati da naučene riječi upotrebljavaju u igri i povezuju s drugim naučenim riječima. Prilikom igre potrebno je brinuti da djeca osjete „pozitivan ton“ kako je opisano u brošuri korak po korak.

POZITIVAN TON

- Ohrabrujte djecu da međusobno razgovaraju.
- Poučavanje jezika temeljite na onome što djeca već znaju te ih ohrabrujte da govore o svojim prethodnim znanjima i iskustvima.
  - Pokažite entuzijazam, povjerenje, ali i strpljivost, što će djeci omogućiti da eksperimentiraju s jezikom i da ne odustaju.
  - Izrijeckom pohvalite djecu kako biste ih motivirali za učenje. (Poučavanje djece kojoj hrvatski nije prvi jezik, 2019:16)

OBJEKTI KOJI PODRŽAVAJU RAZUMIJEVANJE

- upotrebljavajte konkretne materijale – Koristite predmete, fotografije, grafičke zapise i video materijale.
- ključne riječi zapisujte – Ključne riječi zapisujte na ploču ili neko drugo vidljivo mjesto i koristite druge vizualne znakove koji ih označavaju.
  - neka demonstriranje bude sastavni dio poučavanja – koristite geste, pokret, govor tijela i igranje uloga. (Poučavanje djece kojoj hrvatski nije prvi jezik, 2019:17)

Kako je u hrvatskom jeziku izrazito razvijena morfologija u izricanju odnosa u iskazu, nije dovoljno aktivnosti usvajanja jezika završiti na razini imenovanja pojmova. Potrebno je dijete stavljati u situacije u kojima će usvajati različite morfološke oblike imenovanih pojmova. Inojezično dijete je potrebno stavljati u različite komunikacijske situacije u kojima će stvarati usmeni iskaz uz navedene sličice u kojima će riječi stavljati u odnose.

Primjeri:

- morfologija slaganje po padežima
- prijedložni odnosi
- usvajanje glagola
- pjesmice brojalice
- vizualni rasporedi
- fotografije i knjige
- uporaba fotografija
- makaton znakovi Lizačić, Mesnik (2016: 18-19)

3.3.5. Kako pomoći inojezičnom djetetu

Za svakog odgojitelja dijete kojemu hrvatski nije materinski jezik svakako predstavlja profesionalni izazov. Dijete kojemu hrvatski nije materinski jezik moralo bi se, kao i sva ostala djeca, prirodno uklopiti u sredinu dječjeg vrtića, a od presudne je važnosti u tome procesu upravo uloga odgojitelja. Odgojitelj je dužan stvarati kvalitetne oblike komunikacije, brinuti se da komunikacija bude prikladna i poticajna sa što manje propusta i grešaka.

Jezične kompetencije odgojitelja

Kako bi odgojitelj mogao posredovati u radu s inojezičnim djetetom i sam mora posjedovati bogato jezično znanje i jezične kompetencije. Kao i kod svake aktivnosti odgojitelj mora prvo osvijestiti vlastite kompetencije u poznavanju hrvatskog jezika, ali i znanja i kompetencije koje se odnose na poticanje ovladavanja jezikom. Budući da se radi o aktivnostima koje su osmišljene, imaju svoj krajnji cilj i svrhu, a ta je usvajanje hrvatskog jezika zbog komuniciranja s okolinom, to usvajanje mora biti promišljeno i odgojitelj mora biti svjestan činjenice da sve aktivnosti koje provodi s inojezičnim djetetom provodi i sa svrhom usvajanja hrvatskog jezika. Pritom je vrlo važno da dijete inojezičar bude uklopljeno u skupinu s djecom izvornim

govornicima kako bi bilo izloženo govoru svojih vršnjaka i u socijalnoj interakciji s izvornim govornicima usvajalo drugi jezik. (Poučavanje djece kojoj hrvatski nije prvi jezik, 2019)

GOVOR

▸ govorite sporije - Koristite dulje pauze između rečenica. Neka vam govor bude prirodne brzine, ali ne pretjerano usporen.

▸ govorite jasno – Ograničite korištenje neformalnog govora, odnosno žargona. Naglasite riječi koje su ključne za razumijevanje pojma koji objašnjavate.

▸ pazite na intonaciju – Obratite pozornost na intonaciju koja često mijenja značenje riječi. Kad je potrebno, istaknite pauze među riječima i rečenicama, ali tako da ne budu neprirodno istaknute. ▸ upotrebljavajte neobilježen red riječi.

▸ ponavljajte i parafrazirajte. ▸ dajte djeci dovoljno vremena da obrade ono što su čuli (ne prelazite prebrzo na nova pitanja ili primjere). (Poučavanje djece kojoj hrvatski nije prvi jezik, 2019: 16)

RJEČNIK

▸ brinite o rječniku – Koristite one riječi koje se češće koriste. Objasnite nepoznate termine. Koristite istoznačnice, ali ne previše jer bi mogle zbuniti djecu.

▸ ograničite korištenje nestandardnog jezika i zamjenica.

▸ koristite kratke, manje složene rečenice – Pojednostavnite rečenicu kad je to moguće i koristite imena umjesto zamjenica.

▸ nove riječi koristite u prirodnom kontekstu – Nove riječi i rečenične strukture primjenjujte u djeci poznatom kontekstu/sadržaju.

▸ ponavljajte važne riječi – Rekavši istu stvar više puta, djetetu dajete više od jedne prilike da 'uhvati' značenje riječi koju ponavljate. Neku riječ možete naglasiti i tako da je tijekom govora češće smještate na kraj ili na početak rečenice. (Poučavanje djece kojoj hrvatski nije prvi jezik, 2019: 16)

3.3.6. Inojezične igre i aktivnosti

U poticanju inojezičnog djeteta na usvajanje drugog jezika praksa dječjih vrtića se nikako ne bi smjela zaustaviti na tradicionalnoj ponudi aktivnosti, igara i sredstava kao što su primjerice imenovanje i crtanje pojmova na slikama (npr. lopta, jabuka, bicikl..), jer je posljedica toga ono što suvremeni odgoj zove „učenje napamet“, a znamo da takvo učenje ne daje dugoročne rezultate. Na taj način dijete će naučiti riječi kao svojevrsan popis i nije ih u stanju upotrijebiti i povezati sa drugim riječima i situacijama. (Poučavanje djece kojoj hrvatski nije prvi jezik, 2019) Hrvatski jezik ima izrazito razvijenu morfologiju u izricanju odnosa u iskazu, pa je jako bitno voditi brigu o tome da aktivnosti učenja jezika ne završe samo na imenovanju, nego da dijete kroz obogaćenu igru stavljamo u situacije u kojima će usvajati morfološke oblike različitih imenovanih pojmova.

Slijede primjeri nekoliko igara koje potiču inojezično dijete na komunikaciju i stvaranje usmenih iskaza

PRIMJER 1. SLAGANJE PO PADEŽIMA

Uzmemo lutkicu i pitamo, tko je to? – Lutkica

Nakon što ju sakrijemo postavimo djetetu pitanje, koga nema? – Lutkice

Uzmemo drugu lutkicu i pokažemo kako trči prema skrivenoj lutkici te pitamo, prema kome trči druga lutkica? – Prema Lutkici

Nakon što je nađe pokažemo kako se igraju, a pitanje je, s kim se igra lutkica? – S drugom Lutkicom

Predložimo djetetu da glasno pozove i treću lutkicu na igru – Hej Lutkice

Nakon što dođe i treća lutkica u igru, stavimo lopticu između i pitamo dijete čime se sada igraju? – Loptom ili izdvojimo jednu lutkicu te upitamo s kim se ona igra? – Lutkicama

Bitno je osmisliti situacije koje će djetetu privući interes i iz kojih će smisljeno učiti.

PRIMJER 2. PRIJEDLOŽNI ODNOSI

Igra sakrivanja nekog predmeta.. primjerice knjiga.. sakrijemo je pod stol? Potičemo dijete da nam odgovori na pitanje gdje je?, stavimo je u kutiju, iza druge knjige, pored sebe...

PRIMJER 3. USVAJANJE GLAGOLA

U zajedničkoj igri „Mi smo djeca vesela“ potičemo djecu u krugu da izvode što više kretnji kao što su skok, pljeskanje, čučanj i nakon svake glasno imenujemo radnju te nastavljamo sa igrom.

Što tko radi? ispitujemo dijete dok stavljamo lutke iz dramskog centra u različite operativne situacije, hranjenje, sjedenje, pranje ruku. (Dijete, vrtić, obitelj, 2018:13)

4. EMPIRIJSKO ISTRAŽIVANJE

4.1. Intervju s A. M. djelatnicom i volonterkom „Are you Syrious“ centra

Možete li nam ukratko opisati koja su vaša iskustva s učenjem hrvatskog kao drugog jezika u radu s najmladima?

A. M. : Što se tiče učenja jezika prvo što smo primijetili je da mala djeca jako brzo uče jezik i ubrzo smo shvatili, da djeca uče jezik na različite načine, ovisno o dobi i interesima, a kada govorimo o maloj djeci predškolicima, oni ga najviše uče implicitno, kad god smo radili sa malom djecom predškolicima nismo nikada radili na način da oni sjede, da im damo bilježnice i da oni sad nešto pišu, nego smo uvijek to radili kroz neke aktivnosti, točnije kroz aktivnosti za koje smo uočili da njima odgovaraju, jer jedna njihova potreba je svakako učenje jezika, ali njihova najvažnija potreba s obzirom na dob je igra i onda smo zbog toga npr. u toj prostoriji gdje smo bili sa predškolicima je bila jedna mala kuhinja gdje su oni uvijek kuhali pa smo kroz igru kuhanja učili kako se kaže „voće“, „povrće“, „gladan sam“, „molim te daj mi“, također smo imali aktivnosti u kojima smo izrađivali razne stvari kao npr. životinje od toaletnog papira, kroz tu aktivnost smo učili imenovati, pa smo dodavali brojeve i sl, učili smo boje (dodaj mi crvene škar, žuti kolaž papir, stavi ga na ljubičastu kutiju...). Uglavnom sve što smo radili s djecom uvijek smo radili na principu učenja kroz aktivnosti, a ne na principu poučavanja. Sa starijom djecom smo radili i na poučavanju i kroz aktivnosti, ali je kod njih veći problem to što oni uz učenje jezika dobivaju i zadaće u manjem obujmu, koje su im teške jer su neprilagođene njihovom nepoznavanju jezika nego samo smanjene. Tako da s njima osim što smo radili jezik smo radili i te zadaće koje su uglavnom bile jezično prezahtjevne za njih.

Kako se u tom procesu odvijala suradnja s roditeljima?

A. M. : Roditelji su uvijek dobro došli u prostorije u kojima se odvijale aktivnosti, uvijek smo ih poticali da dođu i sudjeluju u aktivnostima, osobito kad se radilo o manjoj djeci budući da su i djeca od godinu, dvije sudjelovala. Na roditeljima je bio izbor hoće li biti u prostoriji ili će čekati vani, a nama je bilo svakako lakše raditi kada bi oni bili prisutni jer smo se mogli posvetiti, starijoj djeci predškolicima. Roditelji su morali biti u blizini, a u slučaju neke nezgode ili kad bi nam morali nešto prevesti bi uskakali, obično bi uvijek bar jedan od roditelja poznao engleski tako da nije bilo previše poteškoća u komunikaciji s njima.

Jesu li se djeca otvarala vama, imala potrebu razgovarati o „traumama sa puta“?

Na koji način ste reagirali? (dali se njihova trauma mogla iščitati iz crteža, prepoznati u igri..?)

A. M. : Pa zapravo u crtežima toliko i ne oni su zapravo jako okrenuti budućnosti, a i možda nekad i nisu bili svjesni toga što su proživjeli. Npr. ponekad kroz razgovor te stvari koje su se njima događale; koje su nama užasne, njima je to jedini život i njima je to normalno i onda imate dijete koje vam priča o tom svom groznom iskustvu, ali ono to uopće ne gleda kao da je to nešto što nije normalno za dijete njegove dobi nego kao da se to njemu jednostavno dogodilo i pitaju te dali se to tebi dogodilo. Recimo sad nedavno smo vodili djecu u tehnički muzej, išli su i predškolci, a ja sam tad imala mobitel koji je bio razbijen i onda me je to dijete pitalo „Dali je i tebi policija razbila mobitel?“ Ja sam rekla „Ne“, a na to je on rekao: „Naš mobitel je razbila policija kad smo pokušali prijeći granicu“, ali on to nije rekao kao da mu to predstavlja nekakvu traumu nego kao „e i to se događa“. Još jedan primjer.. „ Ta djevojčica je imala šest godina i ona je ušla u prostoriju gdje su starija djeca učila pisati slova i zamolila me da joj napišem članove obitelji, kad me zamolila da joj napišem i brata samo mi je kao spomenula da je on umro; a ja nisam znala kako reagirati u toj situaciji, a oni to sve pričaju kao da je to najnormalnija stvar.“

Kako ste planirali aktivnosti?

A. M. : Na početku kad smo tek krenuli nismo znali od kud krenuti ni kako odraditi prvi sat, ali neka naša ideja je okupit volontere koji su zapravo pomagačkih zanimanja ili nastavničkih zanimanja tako da oni kroz svoje školovanje već imaju nekakav bazični set iskustava kako raditi sa djecom; možda ne sa ovom posebno ranjivom skupinom, ali imaju iskustva u radu s djecom koja su možda doživjela neku traumu, pa bi mogli to primijeniti na ovu situaciju. Imali smo supervizije za volontere u sklopu kojih smo kroz razmjenu iskustava imali mogućnost doći do zajedničkih pitanja i odgovora. Cilj je bio bazirati se na konkretne probleme, super vizije su se održavale dva puta u mjesecu i na njima smo razgovarali o događajima i problemima na koje smo nailazili. Osim toga imali smo i sastanke dva puta mjesečno na kojima smo isto dijelili iskustva, rješavali probleme te planirali aktivnosti koje ćemo provoditi, obzirom na to što se događa s djecom, ali i obzirom na promjene; nekad se događalo da nam su najveća skupina djece predškolci, a nekad da su to djeca od dvanaest do šesnaest godina stoga smo morali prema potrebama raspoređivati kadrove i prilagođavati aktivnosti. Svi ti sastanci su nam pomogli da

definiramo potrebe, definiramo skupinu na koju se potrebno fokusirati, restrukturiramo volontere..., osim toga imali smo edukaciju „Korak po korak“ koja nam je bila od velike koristi.

Po vašem mišljenju koliko je stvarno azilantima omogućeno učenje jezika? Ima li u sustavu propusta ili mjesta za napredak u učenju? Što nedostaje?

A. M. : Djeca ako su tražitelji azila imaju pravo na učenje jezika godinu dana prije polaska u školu, a djeca koja su dobila azil imaju pravo na dječji vrtić od prve godine i svakako im to treba jer koliko ih god mi učili oni će najbolje usvojiti znanje u interakciji sa drugom djecom. Tako da bi svakako i djeci tražitelja azila bilo potrebno omogućiti barem igraonice u sklopu odgojno obrazovnog procesa, a djeci koja su dobila azil sustav bi mogao izaći u susret tako da im dodjeli dječji vrtić blizu mjesta stanovanja, a ne na drugom kraju grada što je čest problem. Uglavnom najvažnije je da djeca od najranije dobi budu okružena jezikom i budu okružena vršnjacima koji govore jezik države u kojoj žive. Problem djece koja žive u prihvatilištu je što nemaju dovoljno interakcije sa osobama koje govore hrvatski jezik. Mi smo organizirali suradnju s udrugom „Mali zmaj“ koja se bavi djecom koja su socijalno ugrožena, tako da smo djecu iz prihvatilišta jednom tjedno vodili na razne organizirane aktivnosti kao što su : maskenbal, plesovi, proslave i dr. Takav način suradnje dok je trajao bio je jako jako koristan za djecu, no zbog smanjenog opsega volontera udruge „Mali zmaj“ posjete smo sveli na minimum.

Koje su kompetencije dobrog volontera za poučavanje jezika, postoje li kriteriji po kojima ih birate?

A. M. : Svaka osoba koja ima volju učiti, naravno da može volontirati za nas. Sa svakim volonterom nakon što se javi obavimo razgovor u kojemu izložimo koja su naša očekivanja i koje su dobrobiti za njih. Prilikom inicijalnog razgovora od volontera pokušavamo saznati razloge zbog kojih želi volontirati i načine na koje želi doprinijeti. Kako u udruzi postoje volonteri koji odlaze u domove poučavati djecu školske obveznike jeziku i pomagati im u rješavanju zadaća, nove volontere nikad ne šaljemo same, nego u prvom mjesecu uvijek odlaze u domove uz pratnju iskusnijih volontera; isto tako ih nikada ne puštamo same da rade sa grupom predškolske djece, ne zato što nemamo povjerenja u njih nego zato što je to vrlo velik izazov. Nakon par tjedana oni sami kažu „Sad ja to mogu sam“ te ih onda puštamo, jako nam je bitno da se osjećaju sigurno i da prođu situacije koje se događaju.

Što se tiče kompetencija tu mogu reći da zapravo i osobe koje su profesori hrvatskog jezika rijetko da imaju kompetencije poučavanja hrvatskog kao inog jezika, jer postoji razlika u

poučavanju hrvatskog za hrvate i poučavanju hrvatskog kao inog jezika. U svakom slučaju dobrobit je što stvarno imamo puno volontera koji su profesori hrvatskog ili nekog stranog jezika pa poznaju metodiku, važno je da ta osoba na neki način zna raditi s djecom, a mislim da i kroz rad vidimo može li to osoba raditi ili ne. Imali smo situacija u kojim smo ljudima morali reći da mislimo da bi bili kompetentniji da se uključe u neke druge aktivnosti i programe. To su ljudi koji su volonteri i iskustvo je pokazalo da i oni ako vide da neki posao ne obavljaju dovoljno dobro, brzo to sami shvate, neki od njih traže pomoć. Imamo brošuru za volontere koja im ukratko opisuje situaciju, upućuje ih u neka od pravila...

Imate li nekih pravila u poučavanju hrvatskog jezika za predškolsku djecu? Osim onih koje ste naučili na edukaciji korak po korak?

A. M. : Mogu reći da imamo, ističemo igru kao najvažniju aktivnost i samo radimo kroz nju nekad to zovemo „samo igra, igra, igra“, najvažnije nam je djecu poučavati prvenstveno onim jezičnim konstrukcijama koje su njima potrebne. Zato imamo odvojene grupe jer nisu iste stvari potrebne djetetu predškolskog uzrasta i adolescentima. Djeca adolescenti više će govoriti o svojim iskustvima, kao npr. što oni vole raditi u slobodno vrijeme, dok ga djeca predškolci recimo ni nemaju kao koncept, pa njih pokušavamo naučiti kako da kažu „gladni smo“, „žedni smo“, „ovo je moja igračka“, „ovo je tvoja igračka“, „daj mi nešto“ „trebam ići na toalet“... Trudimo se raditi ovisno o tome što djeci treba.

Kako je izgledao vaš prvi susret? Na koji način ste uspostavljali komunikaciju?

A. M. : Pa sad.. to uvijek ovisi o situaciji, neka djeca su na putu toliko dugo da ne bi vjerovali koliko dobro govore engleski jezik. Oni su u svakoj državi kroz koju su prošli govorili uglavnom engleski jer je to nekako zajednički jezik, bez obzira u kojoj si državi, a isto tako su neka djeca jako dugo vremena provela u Bosni ili u Srbiji, tako da postoje djeca koja kad dođu već znaju reći neke temeljne stvari o sebi. Naravno bilo je i djece koja govore samo svoj jezik, ali naravno i mi znamo neke najosnovnije stvari reći na njihovom jeziku, a i uvijek su nam dobro poslužile geste ili smo se snalazili tako što nam je netko drugi prevodio. One najjednostavnije stvari gdje dijete pitate : „Kako se zove?“ „Koliko ima godina?“ i „Iz koje je zemlje?“ to se uvijek može nekako dobiti.

Dali ste probali od njih tražiti da oni vas nauče nešto iz svog jezika?

A. M. : DA, sa svim dobnim skupinama smo to probali, ono što oni jako vole; vole kad mi njih pitamo kako se nešto kaže na njihovom jeziku i to je jako dobro za njih jer onda vide sljedeće: hrvatski je težak jezik i oni znaju da često rade greške i nekad se osjećaju da nisu dovoljno dobri, a onda kad oni vide nas u toj ulozi učenja, da i mi radimo greške, onda zapravo to njima daje snagu da i oni lakše uče. Kad smo im pokazali da znamo na njihovom jeziku brojati do deset njima je to bilo super, te ih je potaknulo da i oni uče na hrvatskom. Potrebno je da dijete zna da vi niste neka osoba koja je došla njemu govoriti „ti moraš naučiti hrvatski“, ali ja ne želim znati ništa o tvom jeziku i kulturi, onda nekako i njima to učenje ima smisla i ide im lakše i jako im je važno čuti nešto poznato. Tako mi u praksi u prostorijama u kojima smo radili, sve plakate koje imamo na zidovima su višejezični plakati. Naša ideja je da oni ne budu okruženi samo hrvatskim nego i svojim jezikom, pogotovo kad prvi put dođu, time želimo da uče i iz okoline.

Kako ste prikupljali sredstva za rad?

A. M. : Financiramo se iz europskih fondova, iz projekata. Jedna stavka projekata je i materijali za rad. A kako je većina volontera iz pedagoške struke, takvi ljudi često imaju doma mala skladišta stvari pa su često donirali i s njima provodili razne aktivnosti. Primjerice, dekupaž tehnikom smo izrađivali nakit, a sve materijale donirala je jedna učiteljica.

Koje ih aktivnosti najviše vesele? Utječu li traume s puta na njihovo zdravlje?

A. M. : Najviše ih veseli kad idemo negdje, u posjete uključujemo i roditelje i pokušavamo ih ostvariti što više. Prethodni mjesec smo imali svaki drugi dan aktivnosti sa izviđačima koje su se odvijale na Bundeku, veseli ih kad posjećujemo muzeje, a najviše muzej iluzija u kojem smo bili već četiri puta, a uvijek ih iznova razveseli. Također ih vesele proslave rođendana koje se održavaju skupno jedan put mjesečno za svu djecu koja su u prethodnom mjesecu imala rođendan. To posebno raduje i roditelje, jer uz donaciju od sto kuna mjesečno, nisu u stanju kupiti i poklon za dijete.

Proslave rođendana uključuju igre planirane prema dobi djece, torte i poklone također planirane prema uzrastu djeteta. Također smo prikupljali poklone za blagdane.

Koliko se kod djece osjeti neizvjesnost zbog dobitka azila?

A. M. : Osjeti se jako, jer su to problemi o kojima roditelji obično pričaju i onda naravno da to postaju i njihovi problemi, tako da pričaju puno o tome.

Kako se vi volonteri nosite sa traumama koje su proživjela djeca, budući da je očito koliko se trudite povezati s njima?

A. M. : Pa teško, ali u svakom pomagačkom zanimanju je to normalno, ti si toj djeci prijatelj, jer ne možeš to izbjeći. Time njihovi problemi postaju tvoji, ali opet te i vesele neke male, a za njih velike stvari, kad dobiju azil, kad znaš da će ostati ovdje, da su sigurni. Loše stvari za njih su i tvoje loše stvari, ali i dobre stvari za njih su tvoje dobre stvari.

Da li se na djeci osjeti utjecaj puta? Puno toga su prošli, morali se snalaziti u raznim situacijama, učiti jezik i prilagođavati se raznim situacijama?

A. M. : Ono što osobno mislim o njima je da su to najbolja djeca koju sam ikad upoznala, oni su kroz taj put stalno bili izloženi nekim novim situacijama i iznova su se morali prilagođavati novom okolišu, novom jeziku, novoj strukturi kampa, odnosima u kampu, novim volonterima. Tako da mislim da je to uvelike utjecalo na njihovu inteligenciju, uzevši u obzir da inteligencija i je sposobnost brze prilagodbe u novim situacijama, ono što je svakako vidljivo da se ta djeca jako brzo prilagođavaju i snalaze i da jako dobro znaju komunicirati i graditi odnose. Vidljivo je da nemaju odmak u komunikaciji, kočnice i puno su otvoreniji.

Na koji način ste razmjenjivali informacije sa kolegama? Možete li nam reći nešto o načinima na koje ste provodili refleksiju u radu?

A. M. : Imamo tajnu grupu na Facebooku u kojoj pristup imaju samo volonteri, ona nam služi za davanje kratkih izvještaja o tome što se radilo taj dan, koje aktivnosti s kojom djecom i kako su ona reagirala na to. To nam služi zato da imamo uvid u napredak djece, da vidimo koje su se aktivnosti provodile, da planiramo na temelju njih i da vidimo koliki su interes izazvale, ali i za podjelu loših iskustava i poteškoća, davanje savjeta i razmjenu iskustava.

4.2. Intervju s logopedinjom S. V. D. V. Tratinčica

Kako ste se pripremali za dolazak azilanata u D .V. što se tiče učenja jezika?, na koji način ste pokušali osnažiti odgojitelje za rad s djecom azilantima?

S. V. : Budući da ne postoji baš puno literature na temu poučavanje hrvatskog kao inog jezika u dječjem vrtiću, najviše smo se oslanjali na vlastite snage, a najviše smo naglasak stavljali na socijalizaciju djece. Što se tiče učenja jezika u početku smo najviše bili prepušteni sebi, dugo smo se pripremali i mogu reći da smo pripremom odradili velik dio posla.

Priprema je podrazumijevala razne stručne aktive, sastanke, edukacije i radionice s odgojiteljima kako bi ih osnažili u području učenja jezika kao inog, izrađivali smo sredstva koja bi mogla doprinijeti razvoju komunikacije i socijalizacije, izrađivali smo kartice za komunikaciju s roditeljima.

Kako ste komunicirali s roditeljima?

S. V. : Na inicijalnim razgovorima imali smo službene prevoditelje, a kasnije smo se snalazili na razne načine: komunikacijom na engleskom jeziku (neki od roditelja su ga poznavali), putem kartica sa sličicama koje su na dnu imale prijevod na arapski jezik i farsi. Primjerice : „Dijete nije ponijelo rezervnu odjeću, molim vas da ju sutra donesete.“ , gestama, a imali smo i slučajeva kada su djeca uspješno prenosila informacije roditeljima te se nalazila u ulozi „malih prevoditelja“.

Što bi mogli istaknuti kao najveće probleme s kojima ste se susretali?

S. V. : Najveći problem svakako je bila komunikacija s roditeljima i povezanost s ustanovama koje su nadležne za azilante, točnije u slučaju nezgode nemogućnost dolaženja do roditelja. Imali smo situaciju u kojoj je dijete ostalo dulje od radnog vremena dječjeg vrtića jer nije mogao nitko doći po njega. Tu situaciju nam je bilo teško objasniti roditeljima. Smatram da bi cijeli sustav lakše funkcionirao ukoliko bi prevoditelja bilo više i ukoliko bi oni bili dostupniji.

Kako ste birali skupine koje će pohađati djeca azilanti?

S. V. : Budući da dječji vrtić ima centralni objekt i pet podružnica, zaključili smo da je djecu azilante najbolje smjestiti u centralni objekt (dostupnost stručnog tima i veća mogućnost individualnog rada s djecom mogućnost bržeg reagiranja u slučaju potrebe) budući da su naš dječji vrtić pohađala samo predškolska djeca, smještali smo ih organizacijski, prema

kapacitetima skupina. Imali smo veliku želju da ih uspijemo sve smjestiti u naš dječji vrtić i da se u njemu osjećaju ugodno i prihvaćeno.

Jesu li postojali kriteriji pri izboru odgojitelja za rad s djecom azilantima? Budući da djeca ne znaju jezik, jeste li pri izboru skupina koje će pohađati uzimali u obzir jezične kompetencije odgojitelja?

S. V. : Nismo, odgojitelje nismo htjeli izdvajati jer smatramo da su svi odgojitelji dovoljno kompetentni, trudili smo ih se ojačati i upoznati sa novim pristupom učenja jezika, no svakako bih istaknula da u situaciji u kojoj su se oni nalazili ljudskost i srce igraju puno veću ulogu. Primarni cilj nam je bio da se djeca dobro osjećaju i da budu prihvaćena od strane druge djece u skupini, jer u takvim se okolnostima najbolje uči sve pa i jezik.

Kako su djeca usvajala jezik? Što vam je pokazalo iskustvo?

S. V. : Prvenstveno moram reći da su sva djeca usvojila jezik. Nisu svi došli sa istim predznanjem, ali bili su jako brzi i efikasni, dodatni problem u učenju jezika za neke su stvarale teškoće u razvoju i traume koje su zadobili tijekom puta.

4.3. Primjer dobre prakse

U ovom primjeru opisano je kako su odgojitelji i pedagozi utjecali na senzibilizaciju djece u skupini na različitosti i integraciju djece azilanata u odgojnu skupinu pa tako i na stvaranje atmosfere za učenje drugog jezika.

U odgojnoj skupini Ptičice odgojitelji su oformili centar različitosti u kojem su ponudili:

- štapne lutke s djecom različitih rasa i spola,
- globus i dvije karte svijeta,
- memorijske kartice s djecom različitih rasa i spola,
- knjiga izdana od strane UNICEF-a „Život kao moj – Kako žive djeca širom svijeta“ koja se sastoji od priča o djeci iz svih krajeva svijeta u kojima se opisuje kako ona žive. Čitajući priče djeci u skupini odgojitelji pružaju djeci informacije o tome kako djeca žive.

Razgovor s odgojiteljima:

„Kada su djeca čula priče i vidjela slike bila su pogođena teškim uvjetima u kojima neka djeca žive. Najviše su primjećivali kako su djeca obučena, tj. da su bosa. Postavljali su pitanja kako mogu tako hodati i da li im je hladno. Kada bi se dijete koje je uzelo knjigu zaustavilo na nekoj

stranici oni su sami međusobno komentirali kako im hrana izgleda. Na primjer za zdjelu graha su rekli da jedu mozak. Ja sam ih upućivala da bolje pogledaju i pomogla im da shvate da se radilo o zdjelici graha. Onda su znali uočavati sličnosti u hrani. Također su bili iznenađeni da djeca moraju raditi i komentirali da im je to sigurno teško. Kada se bavimo tom temom ne daju posebne komentare ali se osjeti da ih je pogodilo. Tek za par dana kada ponovno uzmu i pričaju među sobom i jedan drugom prepričavaju kako na primjer dijete mora raditi, da mu je teško nositi vodu itd. Gledali smo nekoliko video snimaka, ali jedna ih je posebno fascinirala, na temu slijeposti i gluhoće, djeca su bila jako ganuta. Na primjer dječak koji inače nije baš pričljiv se taj dan raspričao. „

P: „Kako procijenite koje materijale ćete djeci ponuditi?“

O: „Što se tiče videa prvo ih ja pogledam pa procijenim. Mi smo prvo pričali o ljudima s invaliditetom, različitim životnim uvjetima kod nas u Hrvatskoj. Krenuli smo s različitim rasama jer smo znali da će nam doći djeca azilanti. Od mene je krenuo i poticaj da pričamo o osobama s teškoćama. Polako smo počeli proučavati literaturu i tema se počela štititi. Prošle pedagoške godine im je djevojčica iz susjedne skupine rekla da nema mamu. Mi smo im objasnili da su neke takve teške situacije dio života. Uvijek sam zato govorila da je bitno imati prijatelje koji su podrška, mogu pomoći. Nisam dobila dojam da se djeca osjećaju da su ugrožena ili u strahu. Međutim su svjesni da se u životu može svašta dogoditi. Zato smo pričali da je važno brinuti se za sebe, zdravo jesti, njegovati prijateljstva.

Mi smo krenuli s rasama i različitim kulturama, pa smo pričali o osobama s invaliditetom kako bi djeca vidjela koliko ima različitih kultura, različitih uvjeta života i koliko je svijet velik i koliko nas ima različitih. Zato sam htjela da sada oni uočavaju sebe kao individue i sami shvate njihove međusobne različitosti i sličnosti.

Istraživačka pitanja koja sam osmislila su nastala kada su nam dvoje djece azilanata došla u skupinu. Sada, toliko ima situacija koje se svakodnevno događaju i koje mi govore da su azilante djeca jako dobro prihvatila. Kao da su svaki dan sve više uključeni u život skupine bez da smo kolegica i ja naročito to poticale. Mi smo koristile svakodnevne situacije za senzibilizaciju postojeće djece. Na primjer, A. govori albanski, on promatra ali ne ulazi samoinicijativno u interakciju s drugom djecom. Kada ja to primijetim kažem djeci po tiho da ih promatra i da bi se htio uključiti, ali ne zna kako. Onda ga oni pitaju da se uključi, a on odbije. Nakon kratkog vremena se A. ipak uključuje u igru. Za vrijeme boravka na zraku se pojavila ista situacija kada su se dječaci igrali da su super heroji, on ih promatra i tada sam njemu pristupila i pitala ga da li se želi igrati. Na što je rekao da želi. Pitala sam ga zašto ih ne pita pa mi je neodređeno odgovorio. Pitala sam ga da li treba pomoć i potvrdio je. Zaustavila

sam dječake i rekla im da ih A. želi nešto pitati i zamolila da ga poslušaju. Ostala sam pored njega jer sam smatrala da mu je to potrebno i bitno. Tada je on jasno izgovorio da se želi s njima igrati. Uključio se u igru bez problema. Od tada mi se čini da je hrabriji prilikom ulaska u interakciju s djecom.“

Razgovor s djecom:

Djevojčica F. danas treba biti pomagač s dječakom M i rekla mi je „Teta ja ne želim danas biti pomagač s ovim...“. Pitala sam ju zašto, ali mi nije objasnila.

O: „Službeno otvaram jutro u Ptićicama gdje će se održavati intervjui. Dragi moji gosti čast mi je obavijestiti da počinje svečani intervjui. Svi ćete doći na red, a do tada se igrajte!“

Što ti misliš o dječaku M?

M: I on mi je dobar prijatelj. Zato kaj se igra s dečkima i lego kockicama. Nekad sam se igrala s njim i bilo mi je dobro.

F. K.: Teško pitanje.

Dodatak: Mislim da je dobar prijatelj.

F. T.: Da se jako voli igrati s D. Da se super osjeća. Da se jako voli igrati s nama.

V: Dobro.

K: Mislim da ne poštuje baš puno pravila. Da previše ružnih stvari radi. Jedan dan se beljio. I onda se beljio na ručku.

A: (Što mislite o našim Ptićicama) Mislim da su najbolji na svijetu, da su dobri i da se lijepo igraju i nisu glasni. Jako su dobra djeca. Volim se igrati s L. M. i L. B., M, K, T, i sa M. I sa

V: Cure su kao cure.

T: Pa nekad mi se nasmije kad nešto ružno napravi, ali zna da to nije lijepo pa mi se ispriča.

M: Ništa.

M: Isto je dobar, ali ne znam što govori. Nekad uzme tuđe stvari kada se igramo, rijetko.

M: Dobar je prijatelj. Igra se s nama. Dobre igre igramo s njim.

T: Da je jako dobar.

G: Da je jako dobar dečko kad se druži s Y i D. Lijepo pita kada se želi igrati.

K: Da je on smiješan onako. Puno onako ponekad prima u par Y. Igra se puno s dečkima.

L. B. : Ne znam.

T: Ništa.

E: Da je on ponekad dobar, a nekad nije. Ponekad udara. Da je on jako dobar dečko čak i ako je novi i došao je iz druge države.

Y: (Što misliš o Ptićicama) K. (Da li ti je lijepo u dječjem vrtiću?) Da. (Kakva je Katarina?) Malo se svađa meni. M malo nije dobar. (S kim se voliš igrati?) Sa svima.

Što misliš o Y?

M: Ona mi je najdraža prijateljica. Zato jer je nova. Sviđa mi se kad nasmije djecu.

F. K.: Mislim da je malo bolesna.

T: Dobra je prijateljica, voli se igrati sa mnom i s drugima.

M: Mislim da bi nam pomogla kada bi nam se nešto dogodilo.

F. T: Jako se voli igrati sa svima i jako se dobro osjeća. Divna je i predivna.

V: Dobra. Nikog ne tuče.

K: Nije lijepo što je rekla M da je glup. Nije lijepo da se jako glasno zezala za stolom. Ona uvijek dođe i zeza nas.

M: Ona je nekako čudna ali svejedno dobra. Ne znam kaj govori.

M: Da se lijepo igra s curicama. Da voli igre od cura.

T: Da jako lijepo crta da je jako dobra. Poslušna je.

G: Ona je jako dobra prijateljica. Zato što se uvijek želi družiti s nekim, a svi se žele igrati s njom.

K: Da ona sad govori hrvatski i mi ju razumijemo, malo ne. Igra se puno s nama i gradi i radi dobro radne listove i crtaničicu.

L. B.: Da je dobra.

T: Ništa.

E: Ona je jako dobra curica. Ponekad ju pozovem da se sa mnom igra, a nekad ona mene pozove. Baš je super.

M: (Što misliš o Ptičicama) Dobro. (S kim se voliš igrati?) T, L. B., V, D. (S kim se ne voliš igrati?) M, M. (Što voliš raditi u dječjem vrtiću?) S njima. Nogomet. S kockicama (društvene). (Što misliš o Y?) Dobra je.

Što misliš o D?

M: Ona mi je najdraža prijateljica. Zato jer se igramo i crtamo zajedno.

F. K.: Mislim da je bolesna. Jako je dobra i lijepa i najljepša mi je prijateljica.

T: D se voli igrati sa mnom. Kad joj netko nešto ružno napravi ona se ponaša kao da ništa nije bilo.

M: Mislim da je jako dobra curica. Ako je netko povrijedi i ona nam to kaže mi bi nešto za nju napravili.

F. T.: Ona sve nas voli. Mislim da je predivna i jako nježna.

V: ništa.

K: Ne znam tko je D, zaboravio sam. Sad se sjećam. Ona me stalno zeza i zeza. Uvijek mi uzme igračku i onda se smije.

M: Dobra je ali već zna malo hrvatski. Ne dolazi u dječji vrtić.

M: Da je dobra prijateljica. Igraju se cure s njom i vole ju.

T: Jako lijepo crta. Lijepo piše. Dobra je prijateljica.

G: Ona jako dobro priča hrvatski iako je iz druge zemlje. Ponekad pogriješi na hrvatskom pa joj mi pomognemo. Živi u dalekoj dalekoj zemlji.

K: Da ona sad više govori hrvatski, da se igra s curama koje voli. Voli biti u paru s curama i voli I. Puno se igra u kuhinji.

L. B.: Da je dobra i pristojna. Uvijek se s nekim igra.

T: Isto ništa.

E: Isto je dobra. Čak i kad se ponekad igra više s I ali ju ja ipak volim.

M: Super.

Što misliš o A?

M: Dobar mi je prijatelj. Zato jer se igra s dečkima i zabavljamo se.

F. K.: Ne znam.

T: Dobar je, voli se sa svakim igrati.

M: Lijepo se druži s dečkima. Ja se baš ne družim s njim jer se družim s curama.

F. T.: Voli se sa svima igrati.

V: Lijepo se igra sa mnom. Tih je.

K: Ništa. On je sasvim u redu, kao normalan čovjek. Nekako je sladak jer je tako mali. Mene cure pitaju zakaj ne može govoriti normalnim glasom. Malo je čudan. Tih.

M: Dobar je ali govori umjesto udario ubio.

M: Da se lijepo igra. Voli igrati nogomet. Da voli voziti romobil.

T: Da je dobar.

T: Voli se najviše igrati sa mnom. Uvijek me nešto pita.

G: Da je jako dobar dječak i teta se nikad na njega ne ljuti. Uvijek se želi družiti sa svojim prijateljima dečkima a oni mu ponekad daju. On je uvijek jako veseli.

Katarina: Puno igra nogomet. Igra se s dečkima. Voli ih primiti za ruku. Dobar je i lijepo priča hrvatski. Kad još malo nauči će još ljepše pričati.

L. B.: Da je dobar. Da je pristojan. Nije zločest.

E: Dobar je dečko i sviđa mi se kad se s dečkima igra nogomet. Iako je došao iz druge zemlje i mama mu ne priča dobro hrvatski svejedno ga volim.

M: Dobar je. Zato što kad idem van A ide sa mnom.

Odgojitelj: U našoj skupini je običaj da svatko uzme slikovnicu koju želi i međusobnu ih razmjenjuju i prepričavaju si priče. Nakon toga je „okrugli stol“ za vrijeme kojeg razgovaramo o raznim situacijama unutar grupe, rješavamo probleme, raspravljamo, igramo jezične igre, kviz, matematičke igre. Nakon toga svako dijete odabere što će dalje raditi.

Danas ću im čitati „Gospodin Nosko nalazi prijatelja“, prilagođenu prema trenutačnom stupnju znanja jezika djece tražitelja azila.

Komentari djece na pročitanoj priči:

Odgojitelj na sebi ima šareni šal.

Taj šal služi da svi budemo ptičice.

Taj šal smo napravili tako da Y i M budu dio naših ptičica.

O: Samo oni? Pa tko su sve ptičice?

Djeca nabrajaju sva imena iz skupine.

Tako da se svi sprijateljimo.

O: Meni je jučer teta Sanja dala jednu slikovnicu. Ovaj šal ju je podsjetio.

Mene podsjeća na onog slonića koji je bio sivi, pa šaren.

O: Ja imam priču u kojoj lik ima jedan poseban šal.

Izgleda kao Pinokio jer ima dugačak nos.

O: Ova priča se zove „Gospodin Nosko nalazi prijatelja“. Svatko od vas ima prijatelje, jeli tako? Malo razmislite o tome po čemu birate prijatelja.

Po visini. Po dobroti. Koliko se dugo družimo. Po ljubavi. Po zabavi, koliko je zabavan. Koliko je zanimljiv. Po sreći. Po društvenim igrama.

O: Sad spremi ključić u džepić.

(Odgojitelj čita priču.)

Gospodin Nosko nema prijatelje jer živi na drvetu koje hoda, pa se stalno negdje seli. Nema vremena s nekim se sprijateljiti. Smislio je da će pozvati nekoga da živi s njim u drvetu. Svi su htjeli, ali je on htio prijatelja koji zna letjeti. Gavran je došao kod njega živjeti, igrali su se zajedno i bili su sretni. Gospodin Nosko se ljutio što gavran ne radi što on želi, posvađali su se i gavran je otišao. Nosko je počeo tražiti novog prijatelja. Sreo je jato gavrana i saznao da ne zna letjeti, da mu se svi smiju i da nitko ne želi biti njegov prijatelj. Nosku je bilo krivo što je tako postupio, pa ga je krenuo tražiti da mu se ispriča. Našao je gavrana tužnog na kamenu i ispričao mu se. Gavran se ispričao što ne zna letjeti. Noske je rekao da nema veze i da on zna čitati. Gavran se vratio u njegovo drvo. Nosko mu je napravio stepenice kako bi se gavran mogao popeti na drvo. Svaku večer je gavran Nosu čitao priču za laku noć i bili su sretni što su prijatelji.

(U jednom trenutku odgojitelj moli djecu azilante da prepričaju što su čula kako bi znao koliko djeca razumiju priču i prate ju.)

M objasni joj to na svojem jeziku.

O: Kako vam se svidjela priča?

Odlično. Super genijalno. Zato što je išao naći svojeg prijatelja i onda su se pridružili s njim i onda su zajedno živjeli.

O: Koji dio vam se najviše svidio?

Kad su se pomirili. Kad je Nosko sagradio ptičici stepenice, i kad je gavran gospodinu Nosku čitao priče. Kad je Nosko rekao gavranu nema veze što ne znaš letjeti, i kada ga je Nosko pronašao. Kad su se zagrlili. Kad je Nosko našao svog najboljeg prijatelja. Kad je gavran pristao da bude Noskov prijatelj.

M: pokazuje u slikovnici da mu se najviše svidio kraj.

Y: Kada su se posvađali.

Meni se najbolje svidjelo kad je Nosko dijelio šal. Kad je sagradio stepenice. Kad su se zagrlili.

O: Kakvog je prijatelj Nosko želio?

Koji zna letjeti.

O: Što vi mislite o tome?

Da nije bitno da li leti ili ne leti. Nije uopće bitno tko ne zna letjeti nego da je dobar i da se slažu.

O: Zašto su se Nosko i gavran posvađali?

Zato jer je Nosko na izletu želio da gavran leti a on je samo skakao po drveću.

Nosko je samo htio nekoga tko zna letjeti, a gavran je samo skakutao. Gavran je samo znao čitati knjige a Nosku je to dosadilo, pa su se posvađali.

O: Kako je priča završila?

Tako da je Nosko napravio gavranu stepenice.

Nosko je našao gavrana i vidio da je tužan pa mu se ispričao, i onda su opet zajedno živjeli.

O: Sad ćemo još jednom čitati priču. Sada ću čitati malo brže. Prvi puta sam čitala sporije da M i Y mogu razumjeti.

O: Podsjeća li vas ova priča neki događaj iz vašeg djetinjstva?

Mene to podsjeća kada se nitko nije htio igrati s Tarom.

O: Zašto?

Zato jer su se htjeli igrati sa mnom.

O: Da li ste ikada imali prijatelja koji nešto ne zna a vi znate?

M i Y ne znaju pričati kao mi.

O: A što znaju?

Raditi košarice.

Franka ne zna čitati ali zna raditi radne listove.

O: Kako birate prijatelje za igru, po čemu?

Zabavi. Ljubavi. Prijateljstvo. Da se možemo zabavljati. Da li je drag, dobar da li zna o ljubavi. Odgojitelj upućuje djecu da odaberu bilo koji likovni materijal i prezentiraju dio koji im se najviše svidio.

Odgojitelj:

Zaključili smo da smo s provedenim aktivnostima napravili zapravo suprotan učinak. Čini mi se da smo se previše trudili i da su sve aktivnosti koje smo s djecom provodile rezultirale time da sad djeca na azilante gledaju kao na drugačije od sebe.

Aktivnosti koje smo sustavno provodile su:

Navedene aktivnosti započele su dolaskom djece azilanata u skupinu. Nakon upoznavanja sa djevojčicom D, djeca su uočila razlike u izgledu i govoru djevojčice te su počela postavljati pitanja : Gdje je Iran?, Zašto smo drugačiji?, Zašto ne govorimo istim jezikom? Aktivnosti su proizlazile iz interesa djece; tražili su Iran na karti svijeta, printali kartice, zajednički oformili centar različitosti, komunicirali putem gesta i mimika. Cilj je bio raditi na toleranciji i prihvaćanju različitosti, no kod djece je primijećeno da samo formalno prihvaćaju razlike jer se to očekuje od njih, a izjavama i ponašanjem su pokazivala ne prihvaćanje i isticali su razlike koje primjećuju. Ta situacija je bila zapravo izazov za odgojitelje skupine; potaknuti djecu na istinske emocije i prihvaćanje djece azilanata u pravom smislu igre i druženja. Iskrena i otvorena komunikacija pokazala se kao najbolje rješenje (dozvolile su djeci da verbaliziraju sve što vide, da pomognu novoj djeci da se igraju i nauče pravila skupine, pratile i dokumentirale dječje interese i pravovremeno reagirale na njih, puštale djecu da sama osmisle rješenje problema i krenu u akciju), a to najbolje opisuje spomenuta situacija:

Odgojitelj V. L. :

„Jedan dan nije bilo djece azilanata, brojali smo se, radili kalendar vremena itd. K je odjednom rekla kao danas su u grupi samo ptičice. Ja sam ju pitala kako misli, a ona je rekla da nema Y i M. Ja sam se iskontrolirala da ne reagiram, a ona se počela izvlačiti na sve moguće načine. Rekla sam joj da ne mora toliko objašnjavati i nastavili smo s radom. Drugi dan smo se opet okupili i rekla sam im da bi s njima htjela o tome razgovarati. Rekla sam djeci da me navela na razmišljanje i da mislim da djecu azilanata nismo još uvijek prihvatili kao ptičice. Pitala sam što misle na čemu bi mogli raditi da se mi svi skupa bolje sprijateljimo. I to mi je bio trenutak u kojem sam pomislila da smo sa svim aktivnostima doveli do kontra efekta.“

„Djeca su počela predlagati da će napraviti zajedničke likovne radove. G. je predložila mrežu prijateljstva od vune. Pitala sam što bi još mogli od vune napraviti, i M. je predložila šal. Izrada je trajala 4 dana. On predstavlja šal prijateljstva koji ih je potaknuo da ga slikaju.“

5. ZAKLJUČAK

U svim pedagoškim zanimanjima često se susrećemo sa nepredvidivim situacijama u kojima nam ne mogu pomoći stečena znanja i iskustva u dosadašnjem radu te se od nas očekuje neprestano učenje, pronalaženje i otkrivanje novih rješenja u radu s djecom. Tako je u ovom diplomskom radu obrađena nova situacija koja je stvorila brojne izazove za odgojitelje i učitelje u Republici Hrvatskoj, a to je rad s djecom migrantima, azilantima, izbjeglicama. Spomenutu skupinu djece još zovemo i djeca ranjivih skupina, prvenstveno zbog postojanja velike vjerojatnosti da će njihova prava biti ugrožena. Jednim od najvećih čimbenika njihove ranjivosti uz život u siromaštvu i neposjedovanje dokumenata koji im omogućuju liječenje, smatra se nemogućnost pohađanja predškolskih ustanova i nepoznavanje jezika zbog čega su često izložena diskriminaciji. Iz navedenih razloga dužni smo pravovremeno reagirati, educirati se i omogućiti im što lakšu i bržu socijalizaciju, smanjiti faktore rizika za njihov razvoj te jačati zaštitne čimbenike, stvarajući okruženje u kojima će se osjećati sigurno, prihvaćeno i zaštićeno jer jedino će takvo okruženje može doprinijeti njihovom kognitivnom razvoju i potaknuti ih na usvajanje novih znanja.

U istraživačkom dijelu rada najveći je naglasak stavljen na činjenicu kako poučavanje drugog jezika i učenje materinskog nije isto, te koliko je u radu sa najmanjom djecom bitno osigurati pozitivnu radnu atmosferu, tj. neprestano se podsjećati koliko je bitno da se djeca osjećaju sigurno i prihvaćeno u okruženju u kojem se nalaze. Potrebno je osvijestiti važnost okruženja za učenje koje zahtjeva pozitivno ozračje cijele odgojno obrazovne ustanove, ozračje koje stvara osjećaj sigurnosti, tolerancije, prihvaćanja, dobrodošlice, prijateljstva, otvorenosti za nove ljude i situacije. Ispitanici također ističu kako je potrebno izbjegavati klasično poučavanje, te više pribjegavati situacijskom učenju jezika kroz igru u kojem će dijete usvajati jezik u kontekstu njegovih potreba, te ga na taj način usvojiti i koristiti u budućim situacijama.

I na kraju bih završila rečenicom volonterke A. M. koja je sa velikim osmjehom na licu istaknula: „To su najpametnija djeca koju sam upoznala.“ Ta rečenica me se najviše dojmila iz razloga što iz tako teških situacija izvlači i nešto pozitivno, to su djeca koja su se naučila snalaziti u iznimno teškim situacijama i brzo se prilagoditi novim i nepoznatim. Smatram da ih i mi kao odgojitelji moramo gledati isključivo iz te perspektive i isto tako ih predstavljati njihovim vršnjacima, te iskoristiti njihove kvalitete i usmjeriti ka pozitivnom razvoju.

6. LITERATURA

Berbić Kolar E. i Gligorić I. M. (2018). Jezik u kontekstu inkluzije migranata. *Educa časopis za obrazovanje, nauku i kulturu*, 11(11), 147-152

Brajković S. (2016). Nevidljiva, nezaštićena, neostvarena – djeca iz ranjivih grupa. *Dijete vrtić obitelji*, 82, 2-5

Lizačić V., Mesnik K. (2018). Djeca svijeta u našem vrtiću. *Dijete vrtić obitelji*, 87, 18-19

Predstavništvo UNHCR-a u Republici Hrvatskoj (2008). Zaštita izbjeglica. *Zaštita izbjeglica i uloga UNHCR-a*, 4-25

UNHCR, Konvencija i protokol o statusu izbjeglica

Narodne novine (2015) Zakon o međunarodnoj i privremenoj zaštiti, Zagreb: Narodne novine d.d., 70/15

Narodne novine (2017) Zakon o međunarodnoj i privremenoj zaštiti, Zagreb: Narodne novine d.d., 127/17

Vlada Republike Hrvatske, Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina (2019) *Vodič kroz integraciju, Osnovne informacije za integraciju stranaca u hrvatsko društvo*

Poučavanje djece kojoj hrvatski nije prvi jezik (2019). Zagreb: Pučko otvoreno učilište, Korak po korak

Inojezični učenik u okruženju hrvatskoga jezika Okviri za uključivanje inojezičnih učenika u odgoj i obrazovanje na hrvatskome jeziku (2012). Zagreb: Agencija za odgoj i obrazovanje